

Zvířecí nálezy z mladoneolitických hrobů v Pečkách, okr. Kolín

René Kyselý

MATERIÁL

Zde analyzovaný materiál byl nalezen během záchranného archeologického výzkumu v Pečkách v letech 2007–2011 (detaily k archeologickému kontextu a datování viz *Vávra – Šťastný 2014; Vávra – Beneš – Šťastný 2016*). Části zvířecích koster, jež jsou předmětem analýzy, pocházejí ze dvou hrobů (H2 a H4, obj. 517A/2007 a 546/2008) datovaných dle doprovodné keramiky do mladoneolitického období (5. fáze kultury s vypíchanou keramikou). Kostěného původu je i korálek a neopracovaný psí řezák nalezené v dalším, stejně datovaném hrobu (H 1, obj. 516). Použité zkratky viz popis k *tab. 1*.

ROZBOR NÁLEZŮ

Nálezy jsou vesměs korodované, jde zejména o korozi způsobenou kořínky rostlin (charakteristické „vy-leptané“ chodbičky na povrchu kostí).

Hrob 1 (obj. 516)

Hrob obsahoval zvířecí zub a kostěný korálek (dokumentovány in: *Vávra – Beneš – Šťastný 2016*). Materiál pro zhotovení korálku nalezeného u lidské lebky byl identifikován jako kořen spodního řezáku tura (pravděpodobně tura domácího, *Bos taurus*). V něm je zachována dřevná dutina zubu nepravidelného průřezu, která nejeví zřetelné známky ohlazení, broušení nebo jiného umělého narušení. Zvířecí zub, nalezený rovněž u lebky, byl identifikován jako horní řezák středně velkého psa (*Canis familiaris*). Jeho pozice naznačuje intencionální vložení, ale samotný zub nenese známky vrtání nebo jiné úpravy.

Hrob 2 (obj. 517A)

V hlubším a nenarušeném hrobě č. 2 byly v severní části pod dutou nožkou mísy přítomny čtyři větší fragmenty a 13 menších fragmentů rozpadlých žeber. Tato žebra byla determinována jako zvířecí, jejich přesná zoologická determinace ale není možná. Dle velikosti a morfologie jde nejpravděpodobněji o žebra ovce/kozy (*Ovis/Capra*) nebo prasete (*Sus*). V případě dvou nálezů bylo možno rozpoznat stranovou příslušnost; v obou případech pocházejí z levé strany těla. Toto zjištění koresponduje s představou vložení souvislé porce masa (konkrétně levého boku zvířete), což odpovídá i terénnímu pozorování (rovnoběžná žebra ležela těsně pod dutou nožkou mísy; *Vávra – Beneš – Šťastný 2016*). Opálení, okus psy ani zářezy či záseky nebyly pozorovány.

Hrob 4 (obj. 546)

Z jedné třetiny poškozený hrob. V severní části D byly v oblasti chodidel člověka nalezeny pozůstatky zvířecích kostí z větší části překryté mísou (*Vávra – Beneš – Šťastný 2016*). Mezi nimi bylo 18 kostí nebo fragmentů kostí identifikováno jako malý domácí přežvýkavec (ovce/koza), z nichž dva nálezy (humerus a radius) se podařilo determinovat blíže jako ovci (*Ovis aries*). Nicméně tomuto druhu může patřit 23 dalších, na témže místě nalezených fragmentů určených pouze jako středně velký savec, stejně jako 14 zcela neurčených fragmentů. Toto zoologické určení koriguje dřívější odhad v náleзовé zprávě (*Vávra – Šťastný 2014*), kde byl nález popsán jako kosti telete. Nálezy zahrnují fragmenty žeber a osifikovaných žebních chrupavek, lopatku, kost pažní, vřetenní, loketní, stehenní, holenní, patní, hleznovou a česku (detailní přehled viz *tab. 1*). I přes určitou míru degradace nálezů (např. lopatka zachovaná pouze ve fragmentech, chybění distální části vřetenní kosti) je zřejmé, že kosti byly původně nefragmentované nebo fragmentované málo. Například tři z dlouhých kostí (humerus, femur a tibia; *obr. 1*) byly zachovány v kompletní podobě, což v sídlištním materiálu není běžné. Ani v jednom případě nebyl mezi nálezy zjištěn anatomický překryv, což naznačuje, že jsou přítomny pozůstatky pouze jednoho jedince ovce. Ani věkové určení jednotlivých nálezů neodporuje představě náležitosti k jednomu jedinci. Na základě velikosti a charakteru kostí a kombinace stavu srůstu epifýz (nepřirostlé obě epifýzy holenní a stehenní kosti a epifýzy loketní a patní kosti, přirostlá distální epifýza pažní kosti a proximální epifýza vřetenní kosti) mohl být věk jedince odhadnut pouze široce na 0,75–1,75 roku (za pomoci *Silver 1969; Moran – O'Connor 1994* a srovnávací sbírky ARÚ Praha). Souvislou masitou porci může představovat i shluk žeber v SV části shluku zvířecích kostí (sáček č. 724), které pravděpodobně představují po sobě jdoucí žebra. Žebrům chybí

Obr. 1. Pečky, obj. 546/2008. Fotodokumentace vybraných kostí ovce (*Ovis aries*) tvořící masitý milodar. Měřítka: 1 dílek = 1 cm.
Foto: R. Kyselý

hovaly zvířecí nálezy (Kolín, Kralupy a Sáň-parc. 750/2). Zvířecí nálezy z prvních dvou uvedených lokalit nebyly přesněji určeny (uváděny pouze jako zvířecí kosti). Navíc byl nově publikován další hrob ze Sán, datovaný do stejné fáze StK (hrob H1; *Kos 2013*), obsahující rovněž zvířecí kosti (*Kyselý 2015*). Původně patrně šlo o souvislou část či části postkranialního skeletu patřícího mladšímu praseti ve věku 1–2 roky (zachované elementy: vertebra thoracica, scapula sin.+dex., humerus dex., radius dex. /prox. epifýza srostlá, dist. nesrostlá/, ulna dex., 3× carpale dex., tibia dex. /dist. epifýza nesrostlá/, možná i žebro a další neurčitelné fragmenty; *Kyselý 2015*). Kromě jedné z lopatek, zachované v podobě fragmentu, pocházejí všechny kosti končetin z pravé strany těla, což opět naznačuje výběr obětiny z jedné poloviny těla. Pozice kostí v hrobě a souvislý charakter skeletálních pozůstatků, které zjevně patří jedinému jedinci prasete, svědčí pro masitý milodar.

Kromě nálezů z Peček a ze Sán-hrobu H1 se přesvědčivým masitým milodarem jeví být i nálezy z hrobu v Sáňech na parcele 750/2, u nějž je ovšem diskutováno datování (*Kalferst 1984; Zápotocká 1998; Kos 2013*). Ten obsahoval celou levou zadní nohu (femur, tibia, calcaneus) velmi mladého prasete, levou přední nohu a plec subadultního prasete (scapula, humerus, ulna, radius) a část metatarsu tura (*Peške 1984*). Uvedené pozůstatky dvou prasat můžeme považovat za masité milodary, neboť tyto kosti končetin nesou větší množství masa. Naopak část metatarsu tura představě masitého milodaru neodpovídá, neboť tato kost maso nenese. Navíc jsou v tomto hrobě přítomny čtyři závěsky zhotovené dle J. Kalfersta z kančích klů. Dle kresebné dokumentace lze tyto nálezy přiřadit staršímu samci prasete. Ve zprávě J. Kalfersta se výslovně náležitost klů k divoké formě prasete neuvádí, i když označení „kančí“ to evokuje. Poměrně značná délka největšího přívěsku (12,8 cm) také vzbuzuje dojem, že patří divoké formě, nicméně spolehlivě to potvrdit nelze a zub mohl patřit samci prasete domácího.

ZÁVĚR

Vedle detailní analýzy nálezů z lokality Pečky vyhodnocuje předložený příspěvek dostupné informace ze všech dosavadních nálezů masitých milodarů a jiných hrobových přídavek kosterního původu (závěsky z kančích klů, korálek) pocházejících z Čech a datovaných do 5. fáze kultury s vypíchanou keramikou). Taxonomicky nejsou masité milodary jednotné, nicméně ve čtyřech dobře dokumentovaných souborech (Pečky – dva hroby, Sáň – dva hroby) vždy představují středně velká domácí zvířata (v Peč-

proximální konce, tj. kloubní hlavice. Všechny stranově determinovatelné elementy pocházejí z levé poloviny (celkem 18 nálezů kostí končetin a žeber). Opálení, okus psy ani zářezy či záseky nebyly pozorovány, nicméně vzhledem ke korozi povrchu kostí se jemnější zářezy nemusely zachovat. Nepřítomnost kloubních hlavice žeber (viz výše) naznačuje odsekávání od páteře.

Nízká fragmentárnost, anatomická návaznost nalezených elementů končetin (zahrnující drobné kosti včetně česky) a stav epifýz ukazuje na vložení souvislých částí těla jedné ovce. Protože nejsou přítomny obratle ani distální části končetin, lze situaci rekonstruovat tak, že do hrobu byly vloženy pouze masité části levé přední a levé zadní končetiny (od plotence po distální konec předloktí nebo bérce) a část nebo části levého boku (žebra oddělená od páteře). Těto představě odpovídá i terénní pozorování anatomické návaznosti kostí končetin potvrzující původně artikulovaný stav a souběžná poloha alespoň některých žeber (*Vávra – Beneš – Šťastný 2016*). Nález spadá do kategorie masitého milodaru.

ANALOGIE

M. Zápotocká (1998) shromáždila z území Čech údaje o 25 hrobových objektech zařazených do pátého stupně kultury s vypíchanou keramikou (StK), z nich tři hroby obsa-

Hrob	Objekt	Číslo sáčku	Sonda/část	Pozice v hrobě (srov. Vávra et al. 2016)	Druh zvířete	Anatomie (strana)	Fragmentace	Počet	Stav epifýz	Poznámka
Grave	Feature No.	Sack No.	Trench/part	Position in the grave (see Vávra et al. 2016)	Species	Anatomy (side)	Fragmentation	Number of finds	State of epiphyses	Note
1	516	84	B, Z část	u lebky (u zubů)	<i>Bos cf. taurus</i>	Incisivus inferior, radix	4	1		korálek z kořene řezáku, dl. 12 mm
1	516	91	B, Z část	u samostatného zlomku lidské čelisti, SV od lebky	<i>Canis familiaris</i>	Incisivus superior 3 (sin.)	1-	1		řezák bez úpravy
2	517A	116	B, Z část	pod nožkou mísy N.2	Medium mammal	Costa	6	17		4 větší a 13 menších frag.
4	546	716	B, část D		Unspecified mammal		6	1		
4	546	716	B, část D		Unspecified mammal		6	4		
4	546	717	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; střední KO	<i>Ovis/Capra</i>	Tibia (sin.)	1	1	pn, dn	GL (bez epifýz)=194,5 mm
4	546	718	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; JZ dl. KO	Medium mammal		6	1		
4	546	718	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; JZ dl. KO	<i>Ovis/Capra</i>	Femur (sin.)	1-	1	pn, dn	
4	546	718	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; JZ dl. KO	<i>Ovis/Capra</i>	Patella	2	1		
4	546	718	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; JZ dl. KO	<i>Ovis/Capra</i>	Tibia, tuberositas tibie (sin.)	8	1		patří k tibii ze s. 717
4	546	719	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; lopatka	<i>Ovis/Capra</i>	Scapula dist. (sin.)	4	1		rozpadlá kost (5 větších a 9 drobných frag.)
4	546	720	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; V skupina dl. kostí	<i>Ovis aries</i>	Humerus dist. (sin.)	1-	1	pn, df	
4	546	720	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; V skupina dl. kostí	cf. <i>Ovis aries</i>	Calcaneus (sin.)	2+	1	dn	
4	546	721	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; V. zv.ko. + prsty lidské	Medium mammal	diaphysis (radius nebo metacarpus)	5	1		rozpadlá kost (14 frag.)
4	546	721	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; V. zv.ko. + prsty lidské	<i>Ovis aries</i>	Radius prox. (sin.)	3	1	pf	možná okus hlodavcem
4	546	721	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; V. zv.ko. + prsty lidské	<i>Ovis/Capra</i>	Talus (sin.)	1	1		
4	546	721	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; V. zv.ko. + prsty lidské	<i>Ovis/Capra</i>	Ulna prox. (sin.)	2	1	pn	
4	546	721	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; V. zv.ko. + prsty lidské	Unspecified mammal		6	2		
4	546	722	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; V. zv.ko. + prsty lidské	Medium mammal	Cartilago costae	6	1		
4	546	722	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; V. zv.ko. + prsty lidské	Unspecified mammal		6	1		
4	546	723	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; JZ žebra (pod dl. ko), vr. 2a	Medium mammal	Cartilago costae	6	1		
4	546	723	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; JZ žebra (pod dl. ko), vr. 2a	Medium mammal	Costa	6	16		
4	546	723	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; JZ žebra (pod dl. ko), vr. 2a	Medium mammal	Costa (sin.)	5	3		
4	546	724	B, část D	N.1a shluk zv.ko.; SV žebra	cf. <i>Ovis/Capra</i>	Costa (sin.)	2	5		
4	546	725	B, část D	v prostoru chodidel	<i>Ovis/Capra</i>	Calcaneus, dist. epiphysis (sin.)	6+	1	dn	
4	546	725	B, část D	v prostoru chodidel	Unspecified mammal		6	5		
4	546	725	B, část D	v prostoru chodidel	Unspecified mammal	Cartilago costae	5	1		Homo?
4	546	727	B, část D	S dolní končetina - pravá	Unspecified mammal	Cartilago costae	6	1		Homo?

Tab. 1. Pečky. Přehled osteozoologických nálezů z hrobů 517A/2007 a 546/2008. Rozbor viz text. Zkratky: dex. = dextrá (pravá), dist. = distální, dn = dist. epifýza nesrostlá, df = dist. epifýza srostlá, frag. = fragment/fragments, GL = max. délka, pn = prox. epifýza nesrostlá, pf = prox. epifýza srostlá, prox. = proximální, sin. = sinistra (levá). Fragmentace (velikost fragmentu): 1 = celý element, 1- = téměř celá kost (narušená), 2 = ca. ¾ kosti, 2+ = kost bez epifýzy, 3 = ca. ½ kosti, 4 = ca. ¼ kosti, 5 = fragment, 6 = malý fragment, 6+ = epifýza

kách subadultní ovce, v Sánech prasata různého individuálního stáří). Nálezy považované za spolehlivé milodary představují buď souvislou porci trupu (navazující žebra) nebo proximální (tj. masitou) část končetiny, přičemž do hrobu byly vždy vkládány porce pouze z jedné tělní strany zvířete. Toto zjištění lze vysvětlit například tím, že zatímco jedna strana zvířecího těla byla určena k obětování v hrobě, zbývající části těla mohly podléhat konzumaci v rámci předpokládané pohřební hostiny. Vzhledem k tomu, že nejde o izolované kosti nebo fragmenty a že na kostech nebyly pozorovány stopy po odřezávání měkkých tkání, je zřejmé, že tyto kosti při vkládání do hrobu dosud nesly větší množství masa.

PRAMENY A LITERATURA

- Kalferst, J. 1984: Hlášení č. j. 1476/84. Archiv Archeologického ústavu AVČR, Praha.
- Kos, L. 2013: Hrob pozdní kultury s vypíchanou keramikou v obci Sáňy, okres Nymburk, Vlastivědný zpravodaj Polabí 44, 35–48.
- Kyselý, R. 2015: Determinace zvířecích kostí z lokality Sáňy 2012, hrob 1 (p. č. 63) a obj. 2 (p. č. 2). Nepublikovaný posudek TP-2015-3796. Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Praha.
- Moran, N. C. – O'Connor, T. P. 1994: Age Attribution in Domestic Sheep by Skeletal and Dental Maturation: a Pilot Study of Available Sources, *International Journal of Osteoarchaeology* 4, 267–285.
- Peške, L. 1984: Osteologický rozbor nalezeného materiálu. Nepublikovaný posudek, příloha k hlášení č. j. 1476/84. Archiv Archeologického ústavu AVČR, Praha.
- Silver, I. A. 1969: The ageing of domestic animals. In: Brothwell, D. – Higgs, E. (eds.), *Science in archaeology – survey of progress and research*. London, 283–302.
- Vávra, M. – Šťastný, D. 2014: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu na k. ú. Pečky, Kandie, okr. Kolín, staveniště RD v r. 2007–2012, ÚAPPSC č. j. 2798/2014.
- Vávra, M. – Beneš, Z. – Šťastný, D. 2016: Mladoneolitické kostrové hroby v Pečkách, Kolíně a Sánech, *Archeologie ve středních Čechách* 20, 111–132.
- Zápotocká, M. 1998: Bestattungsritus des böhmischen Neolithikums (5500–4200 B.C.). *Gräber und Bestattungen der Kultur mit Linear-, Stichband- und Lengyelkeramik*. Praha.

Animal bone finds from late Neolithic graves in Pečky, Kolín District

Animal bones interpreted as meat offerings were found in two graves in Pečky (Kolín District), and dated to the late Neolithic (specifically to Lengyel/5th phase of the Stroked Pottery culture). Grave 2 (feat. no. 517A) contained medium-sized mammal (probably sheep/goat or pig) ribs from the left side, which clearly originally formed part of the trunk of one individual. Grave 4 (feat. no. 546) contained body parts of a sheep aged 0.75–1.75 years. Only the meaty parts of articulated left fore- and hind legs and the left side of the trunk (ribs) of one sheep individual were (as separated items) placed in the grave. Since no signs of filleting were observed on the bone surfaces of the articulated body parts, they undoubtedly contained substantial portions of meat. Furthermore, grave 1 (feat. 516), dated to the same culture, contained a bone bead made of a cattle incisor root and an unworked dog upper incisor, both found next to a human skull. The paper also includes a comparison with all other finds from Bohemia dated to the same cultural phase and interpreted as a meat offering. Two graves from Sáňy cadaster – other well documented cases – again contained continuous parts of medium-sized domestic animals, in these cases juvenile and sub-adult pigs, and, in one case, four pig tusks worked into the shape of pendants. Again, only the meaty parts of the legs and trunk (ribs), always originating from one side of the animal body, were placed in the graves.

(English by René Kyselý)

Fig. 1. Pečky, feature 546/2008. Photodocumentation of selected bones of sheep (*Ovis aries*) representing flesh offering. Scale: 1 piece = 1 cm. Photo by R. Kyselý

Tab. 1. Pečky. Osteozoological finds from graves, features Nos. 517A/2007 and 546/2008. For analysis see text. Abbreviations: dex. = dextra (right), dist. = distal, dn = dist. epiphysis not fused, df = dist. epiphysis fused, frag. = fragment/fragments, GL = max. length, pn = prox. epiphysis not fused, pf = prox. epiphysis fused, prox. = proximal, sin. = sinistra (left). Fragmentation (fragment size): 1 = whole bone element, 1- = nearly whole element (damaged), 2 = ca ¾ of bone, 2+ = bone without epiphysis, 3 = ca ½ of bone, 4 = ca ¼ of bone, 5 = fragment, 6 = very small fragment, 6+ = epiphysis